

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Факультет адвокатури та антикорупційної діяльності
Кафедра організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури

АДВОКАТУРА: МИНУЛЕ, СУЧАСНІСТЬ ТА МАЙБУТНЄ

**МАТЕРІАЛИ
XV Міжнародної
науково-практичної конференції**

*14 листопада 2025 року,
м. Одеса*

Одеса
«Юридична література»
2025

УДК 347.965(477)(063)
A288

Редакційна колегія:

Н. М. Бакаянова (голова), завідувачка кафедри організації судових,
правоохоронних органів та адвокатури;
С. К. Костенко, професор;
І. О. Кісліцина, доцент;
М. О. Кравченко, доцент;
О. Г. Свіда, доцент;
П. М. Синицин, доцент;
О. О. Храпенко, доцент;
Л. П. Нестерчук, старший викладач;
Р. Р. Щербатий, асистент

Рекомендовано до друку вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» (протокол № 3 від 15 жовтня 2025 р.)

Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє : матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 14 листопада 2025 р.) / редкол.: Н. М. Бакаянова (гол.), І. О. Кісліцина, М. О. Кравченко [та ін.]. — Одеса : Юридична література, 2025. — 664 с.

ISBN 978—966—419—456—0

У збірнику містяться матеріали доповідей XV Міжнародної науково-практичної конференції «Адвокатура: минуле, сучасність та майбутнє», яка відбулася 14 листопада 2025 р. у Національному університеті «Одеська юридична академія». Доповіді учасників присвячені актуальним питанням адвокатури і здійснення адвокатської діяльності в Україні, історії адвокатури, діяльності Національної асоціації адвокатів України, проблемам і перспективам розвитку адвокатського самоврядування, правилам адвокатської етики та юридичній відповідальності адвокатів, зарубіжному і міжнародному досвіду організації та діяльності адвокатури.

УДК 347.965(477)(063)

Відповідальність за зміст та достовірність поданого матеріалу несуть учасники конференції, їхні наукові керівники та рецензенти, які рекомендували ці матеріали до друку.

ISBN 978—966—419—456—0

© Національний університет
«Одеська юридична академія», 2025

ЧИТАННЯ «ПИТАННЯ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ», ПРИСВЯЧЕНІ ПАМ'ЯТІ ВИДАТНОГО АДВОКАТА ЙОСИПА БРОНЗА

Бакаянова Н. М.

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія», адвокат,
секретар дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури
Одеської області, голова Комітету з адвокатської етики
Ради адвокатів Одеської області, заслужений юрист України

КОНФІДЕНЦІЙНІСТЬ: МЕЖІ ДОВІРИ МІЖ АДВОКАТОМ ТА КЛІЄНТОМ

В адвокатській етиці не існує другорядних питань — будь-який вчинок можна розглядати з позицій належного і неналежного і осмислювати його вплив на адвокатську діяльність. Водночас одним з найскладніших з точки зору змісту, встановлених вимог та наслідків їх недотримання є принцип конфіденційності.

У юридичній науці сформульовано думку, відповідно до якої під принципом конфіденційності адвокатської діяльності розуміється особливий правовий режим дій та обігу інформації, пов'язаних з виконанням адвокатом доручення клієнта, покликаний забезпечити заборону несанкціонованого доступу, розголосу даних, з яких клієнтом письмово не знято режим конфіденційності [1, с. 162]. Проте таке визначення є дискусійним, виходячи з того, що ідея конфіденційності (адже принцип — це завжди ідея) є чимось більшим, ніж певним правовим режимом, який, якщо прагнути точності, ґрунтується на цій ідеї.

Особливості дії принципу конфіденційності в адвокатській діяльності звертають нас не лише до правової доктрини, але й до інших наук — зокрема, філософії, складовою якої є етика, психології, соціології. Ідея конфіденційності має глибокий моральний зміст, забезпечуючи довірчі відносини адвоката з клієнтом, які не можуть бути врегульовані виключно нормами права, оскільки довіра як явище виходить далеко за межі суто правового регулювання.

Втім, до того, як зануритись в етичні проблеми конфіденційних відносин, де довіра та щирість сусідять з професійною дистанцією та протистоять недовірі, підозрілості, маніпулюванню, необхідно

окреслити правову основу дотримання конфіденційності за законодавством України.

Відповідно до ч.1 ст. 4 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі також — Закон) [2], конфіденційність є одним з принципів здійснення адвокатської діяльності. У переліку понять, визначення яким надається у статті 1 Закону, термін «конфіденційність» не розкривається. У статті 21 Закону України «Про інформацію» [3] є визначення поняття «конфіденційна інформація», відповідно до якого конфіденційною є інформація про фізичну особу, інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, а також інформація, визнана такою на підставі закону.

У різних положеннях Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено зміст та гарантії нерозголошення інформації, яка має статус адвокатської таємниці, зокрема, у п. 2 ч.2 ст. 21, ч.1 п.2 ст. 23, п.4 ч.1 та ч.2 ст. 28, п. 2 ч.2 ст. 32, п. 4 ч.2 ст. 34, але найбільш детально — у ст. 22 Закону, в якій сформульовано поняття адвокатської таємниці.

Варто звернути увагу, що у визначенні адвокатської таємниці у ст.22 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та у ст.10 Правил адвокатської етики (далі також — Правил) [4] спостерігаються певні розбіжності. Зокрема, сам факт звернення клієнта до адвоката Законом, на відміну від Правил, не включено до предмету адвокатської таємниці. Адвокатська спільнота багато років наполягає на внесенні доповнень до ст. 22 Закону, тим не менш, цього досі не відбулось. Враховуючи, що відповідно до ст.1 Правил адвокатської етики, норми Правил не відміняють і не замінюють положень чинного законодавства про адвокатуру та адвокатську діяльність, а доповнюють і конкретизують його, варто осмислити, чи може у такому випадку ст. 10 Правил положення містити про те, що факт звернення до адвоката є предметом адвокатської таємниці?

Окрім того, адвокатська таємниця при всій її значущості не є абсолютною величиною у розумінні законодавця, адже передбачено випадки допустимості її розголошення, при яких адвокат не буде притягнутий до дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності. Зокрема, такими випадками є: 1) надання письмової згоди клієнтом; 2) подання адвокатом у встановленому порядку та у випадках, передбачених Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», інформації до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у цій сфері, та держателю Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань; 3) подання

адвокатом інформації та документів, що стосуються трасту, якщо адвокат управляє діяльністю, активами чи майном (є довірчим власником) або виконує обов'язки адміністратора такого трасту, у разі надходження обґрунтованої письмової вимоги податкового органу, що надсилається відповідно до статті 44–2 Податкового кодексу України, навіть якщо такими діями завдано шкоди юридичним або фізичним особам; 4) пред'явлення клієнтом вимог до адвоката у зв'язку з адвокатською діяльністю.

У 2024 році в одному з дисциплінарних проваджень адвокат на запитання одного з членів палати, чому нею не були надані письмові пояснення (при тому, що це право, а не обов'язок адвоката), відповіла, що вона не вправі розголошувати адвокатську таємницю під час дисциплінарного провадження. І на наступне запитання: «А усні пояснення, які вона надає на засіданні, не є таким саме розголошенням?», адвокат не знайшла відповіді [5]. Дисциплінарною палатою було доведено до відома адвоката зміст положень ст. 22 Закону і, зокрема, зазначено, що у такому випадку суд або орган, що здійснює дисциплінарне провадження стосовно адвоката, інші органи чи посадові особи, які розглядають вимоги клієнта до адвоката або яким стало відомо про пред'явлення таких вимог, зобов'язані вжити заходів для унеможливлення доступу сторонніх осіб до адвокатської таємниці та її розголошення.

Серед дискусійних питань допустимості розголошення адвокатської таємниці — право адвоката повідомити суд або правоохоронні органи, якщо він отримав від клієнта відомості про злочин або правопорушення, що готується.

Прихильники розголошення адвокатської таємниці в таких випадках зазначають, що адвокатська таємниця виникла в інтересах суспільства, і тому межі її охорони повинні співвідноситися з тими ж інтересами суспільства. У зв'язку з цим на адвоката фактично покладається обов'язок оцінки суспільної небезпеки і вбачається обґрунтованим розголошення ним інформації [6, с. 157].

Натомість розуміння поняття суспільного інтересу за такого підходу є дещо поверхневим. На мою думку, суспільний інтерес полягає у тому, щоби кожен інститут діяв, реалізуючи покладені саме на нього завдання. Адвокати не повинні розкривати адвокатську таємницю, керуючись міркуванням суспільного блага, оскільки внеском адвоката в досягнення такого блага є виконання професійних обов'язків, у тому числі щодо дотримання адвокатської таємниці.

Функціонування правової системи потрібно забезпечувати баланс між всіма інститутами, без перекосів і плутанини, адже якщо вимога дотримання адвокатської таємниці не буде для адвокатів основоположною, буде мати певні винятки залежно від тяжкості злочину чи

важливості того чи іншого суспільного інтересу, це може призвести до підриву основи основ адвокатури, зокрема до втрати довіри: конкретної особи — до свого захисника, а суспільства — до адвокатури в цілому. Як важливий елемент системи правосуддя, адвокатура повинна виконувати притаманні їй функції, не перебираючи на себе завдання інших органів та інститутів, — лише за таких умов суспільний інтерес у сфері правосуддя може бути досягнутий.

Крім того, застосовуючи формально юридичний метод, вимоги щодо нерозголошення, які встановлені ст. 22 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», охоплюють *будь-яку* інформацію отриману від клієнта. У зв'язку з цим, вбачається, що законодавець або має встановити відповідні виключення в Законі, або адвокати не вправі доводити інформацію про злочини, отриману від клієнта, до правоохоронних органів та інших суб'єктів, керуючись, іноді помилково, уявленнями про суспільне благо, адже це саме той випадок, коли «добрими намірами вимощена дорога в пекло».

Переходячи до етичного наповнення ідеї конфіденційності, варто розпочати з етіології слова «конфіденційний», яке походить від *лат. cōnfidentia* «довіра», утворено за допомогою префікса *com-* (*con-*) від дієслова *fido* «вірю, покладаюсь, твердо надіюсь», спорідненого з гр. *πεῖθομαι* «довіряю, покладаюсь; даю себе переконати» [7, т. 2, с. 559]. У законотворчості, правозастосовній практиці, у повсякденному житті термін «конфіденційний» застосовується у розумінні «який не підлягає розголосу, секретний, довірчий, таємний».

Стаття 10 Правил адвокатської етики має назву «Конфіденційність» і визначає, що дотримання принципу конфіденційності є необхідною і щонайважливішою передумовою довірчих відносин між адвокатом і клієнтом, без яких є неможливим належне надання правничої допомоги, здійснення захисту та представництва [4].

Принцип конфіденційності, таким чином, обґрунтовано можна називати й принципом довіри.

Видатні особистості минулого визнавали визначальну роль довіри у людських відносинах. Римський поет Публілій Сір зазначав, що втрачена довіра є безповоротною, як і втрачене життя [8, с. 26].

Наші сучасники не знижують значення довіри між людьми як умови їхньої взаємодії. Всесвітньо відомий професор Стенфордського університету Ф. Фукуяма у своїй праці «Довіра: соціальні чесноти та шлях до процвітання» визначає довіру як здатність людей об'єднуватися поза межами сім'ї та без допомоги держави, як очікування, що члени суспільства поводитимуться нормально і чесно, виявляючи готовність до взаємодопомоги, відповідно до загальноприйнятих норм, культурних традицій, звичаїв, загальних етичних цінностей [9, с.52].

У соціології довіра розглядається як складний феномен і аналізується у контексті трьох вимірів: довіра як характеристика відносин (реляційний рівень); довіра як особистісна характеристика (психологічний рівень); довіра як культурна складова певного суспільства (культурний рівень) [19, с. 142].

З позицій психології, довіра є психологічним станом, який характеризується внутрішнім спокоєм, установкою на відвертість, готовністю ділитися секретною інформацією. Відкриті, позитивні взаємовідносини, які притаманні довірі, ґрунтуються на впевненості у доброзичливому ставленні іншої сторони, відсутності подразників, відчутті безпеки [11].

У філософії довіра розглядається дещо інакше — це особливий стан моральної свідомості, яка включає в себе моральні почуття і переконання. Водночас феномен довіри настільки складний, що існують різні світоглядні позиції щодо нього: позитивно-ідеалістична розглядає довіру як ключову моральну цінність та наділяє інших чеснотами, які викликають на довіру, і увиразнює альтруїстичний інтерес (як у Аристотеля, І. Канта, Г. Гегеля), а обережно-реалістична (як, наприклад, у Н. Макіавеллі та у «філософії підозри» М. Фуко, Р. Барта, Ж. Бодрійєра, Ж. Дерріди) враховує амбівалентність довіри, її вразливість та різноманітні небезпеки, загострює фокус егоїстичного інтересу [12, с. 24–25].

Так чи інакше, є підстави стверджувати, що у філософському контексті відносини довіри між адвокатом і клієнтом ґрунтуються на певних моральних переконаннях, які мотивують їх реалізувати взаємні очікування. При цьому у Правилах адвокатської етики йдеться не про довіру виключно клієнта до адвоката, а про довірчі відносини *між ними*, тож й про довіру адвоката до клієнта так само, про відносини взаємної довіри.

Наша соціальна взаємодія багато в чому ґрунтується на довірі чи недовірі, а не виключно на знаннях, оскільки, слід визнати, наші знання доволі обмежені. Довіра, хоча й спирається на певний акумульований досвід і фактичні дані, тим не менш, так само, як і віра, визнає щось істинним, переважно з самого характеру ставлення однієї людини до іншої.

У зв'язку з цим, варта уваги концепція довіри японського соціолога Т. Ямагісі, відповідно до якої, в основі формування впевненості або довіри — очікування морального порядку [13, с. 42].

Водночас слід погодитись й з обґрунтованістю терміну «інституціональна довіра», коли довіра до індивіда виникає на підставі самого факту його належності до певного соціального інституту. Саме завдяки інституціональній довірі можна встановити соціальну співпрацю, як-то описано у шотландського філософа-етика і еко-

номіста А. Сміта у його «Дослідженні природи та причин багатства народів» [14].

Втім, суспільна думка про моральні якості адвокатів, нажаль, не є надто високою, про що свідчать літературні та кінематографічні образи адвокатів, анекдоти, соціологічні опитування і т.д., і це при тому, що професійні організації адвокатів в різних країнах, міжнародне співтовариство багато уваги приділяють питанням адвокатської етики.

На засіданнях дисциплінарної палати Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії Одеської області неодноразово розглядалися скарги про зловживання довірою — коли довірчі відносини використовувались адвокатом з метою отримання винагороди без наміру виконувати зобов'язання. «Я довіряв адвокату, а він обманув мене», «як можна довіряти адвокатам», «чому він так вчинив зі мною» — такі слова клієнтів адвокатів у дисциплінарному провадженні стосуються абсолютного різних ситуацій і обставин.

Дисциплінарна практика свідчить також про випадки передачі адвокатом документів, наданих йому клієнтом, третім особам, які мали намір використати їх в своїх інтересах [15], надання адвокатом обвинувальних показань щодо свого клієнта, що призвело до притягнення клієнта до кримінальної відповідальності [16].

Ідея інституційної довіри не відмінює значення індивідуальної, міжособистісної довіри.

Виникає запитання, яким же чином адвокату викликати довіру?

У юридичній літературі доволі часто лунає теза про те, що відносини довіри між адвокатом і клієнтом ґрунтуються на переконаності в чесності, порядності, вірності, відповідальності та правдивості [17, с. 149]. Звучить добре. Втім, наскільки часто у житті малознайома людина викликає в нас таке враження, тобто щодо наявності в неї окреслених рис, особливо, якщо клієнт звертається до адвоката вперше? Справити таке враження — непросте завдання, а ще більш складне — йому відповідати.

Американський психолог-консультант С. Кові, якому належить вислів «Ніщо не буває таким швидким, як швидкість довіри», зазначає, що, на його думку, довіра іншої людини до нас виникає, якщо в нас самих є довіра до себе, впевненість у своїх можливостях, у своїй компетентності, здатності дотримуватися своїх зобов'язань. Довіра до себе потім поширюється на наші стосунки з іншими. Впевненість, яку ми маємо в собі, надихає інших довіряти нам, створюючи так звані «рахунки довіри» [18, с. 42].

Водночас, екстраполюючи цей підхід до адвокатської професії, варто згадати, що існують випадки, коли адвокат відмовляється від прийняття доручення через відсутність певної спеціалізації або у зв'язку з особливою складністю справи, але клієнт наполягає на

участі саме цього адвоката, зазначаючи, що він йому довіряє, в нього вірить, навіть коли адвокат і сам ще не відчуває впевненості в своїх силах. І є інші ситуації, коли адвокат впевнено дає згоду на прийняття доручення, проте клієнт зникає саме через недовіру, залишаючи спантеличеного адвоката у роздумах, що ж потрібно цим клієнтам? Такі випадки вказують нам на наявність й інших факторів, які впливають на вибір клієнта.

Фізіологи виявили, що мигдалеподібне тіло у головному мозку — область, що відповідає за емоції та прийняття рішень — дозволяє людині зробити висновок про те, чи варто довіряти іншій людині за секунди зорового контакту. Сигнал, що передається від мигдалеподібного тіла, надзвичайно потужний і приглушує інші імпульси. Проте станом на сьогодні у науці все ще відсутнє цілісне уявлення про складне та різноманітне емоційне життя людини, не повною мірою досліджена мозкова архітектура емоцій [19, с. 49].

Зазначене, тим не менш, дозволяє стверджувати, що однією з найважливіших умов довіри є психологічна безпека, яку відчуває одна людина в присутності іншої людини, і звертає нас до необхідності досліджувати емоційну і інтуїтивну основу довіри, а не лише раціональну.

У контексті питання про виникнення довіри варто згадати й про так званий «гало ефект», «ефект ореолу» (halo effect) (від *англ.* halo — ореол, сяйво і лат. *effectus* — дія, результат), який вперше був описаний у 1920 р. американським педагогом та психологом Е. Торндайком [20, с. 25]. Ефект ореолу є узагальненням уявленням, при якому знання про певні досягнення особи в якійсь сфері або певні позитивні враження щодо неї автоматично переходять на оцінку її іншої діяльності, інших можливостей, які навіть і не пов'язані між собою. У зв'язку з цим, ефект ореолу не завжди адекватно відображує ситуацію. Тим не менш, завдяки ньому виникає «кредит довіри», який в одних випадках може бути незначним, а в інших — великим.

У відносинах адвоката з клієнтом, як у будь-яких відносинах довіри, обидві сторони рухаються поступово, від хисткої надії до твердої впевненості. Довіра клієнта розпочинається від загальної інформації про адвоката і враження від першої зустрічі до гарних результатів у конкретному дорученні, які відповідають очікуванням клієнта.

Йосип Львович Бронз пропонував нам дотримуватись простих правил, які забезпечують довіру клієнта: «Адвокат ніколи не повинен нічого обіцяти. І тим більше не має права давати брехливих обіцянок. Гонорар, який він бере, має бути чітко встановлений, записаний, і вся діяльність адвоката у справі має бути чітко розписана, причому клієнт повинен мати копії всіх матеріалів — запитів, клопотань тощо..» [21]. Фактично, йдеться про значення передбачуваності у відносинах, яка є формою поваги до клієнта.

Слід також зазначити, що відчуття довіри, яке виникає у клієнта, залежить не тільки від професійних знань адвоката, але й від його комунікативних здібностей. Комунікація включає процеси психологічної взаємодії між людьми, які передбачають здатність встановлювати психологічно комфортні відносини, контролювати власні емоції, ефективно вирішувати конфлікти, уникати суперечок тощо. Вміння спілкуватися є важливим професійним інструментом адвоката, який має значення у відносинах й з іншими суб'єктами — з судом, учасниками судового процесу, колегами. Саме тому Правила адвокатської етики не обмежуються нормами розділу «Відносини адвоката з клієнтом», хоча він і є найбільшим за кількістю положень.

Загалом, слід враховувати, що, звертаючись до адвоката за захистом своїх прав, клієнт, так би мовити, «хоче» довіряти, особливо, коли у його житті сталася певна подія, що породила несприятливі, негативні наслідки, які можуть бути зменшені або знівельовані за допомогою адвоката.

Це питання довіри очима клієнтів.

Адвокати, навпаки, зазначають, що клієнтам довіряти — собі дорожче. Як жартував Йосип Львович Бронз: «Головний ворог адвоката — клієнт».

Для адвоката основною довіри до клієнта є виконання клієнтом його обов'язків, добрпорядність клієнта, передбачуваність його дій у відносинах за договором. Адвокат переважно схильний довіряти клієнту у питаннях гонорару, сподіваючись, що клієнт виконає свій обов'язок по оплаті без зволікань. Що ж до інформації по справі, отриманої від клієнта, то адвокати, скоріше, недовірливі, первісно сприймають позицію клієнта як відображення його особистого уявлення про свою правоту. Лише по мірі підтвердження позиції клієнта фактичними даними, які дозволяють адвокату сформувати правову позицію по справі, ступінь довіри до клієнта обґрунтовано зростає. Повідомлення клієнтом неправдивої інформації, на думку адвокатів, є шкідливою для самого клієнта, а отримання повних даних призводить до обрання ефективної стратегії по справі. Повна та достовірна інформація допомагає успішно діяти, не побоюючись несподіванок або необізнаності щодо важливих обставин, здатних вплинути на результат.

Таким чином, в ідеальному варіанті відносини довіри — це вулиця з двостороннім рухом, де не лише клієнт повинен довіряти адвокату, але і адвокат — клієнту. Взаємна довіра дійсно підвищує мотивацію та сприяє досягненню цілей, а в організаційному аспекті виглядає як чітке узгодження дій клієнта і адвоката.

Якими є межі довіри?

У науці існують класифікації довіри за різними критеріями. Наприклад, з точки зору міри довіри, ізраїльський професор, відомий

філософ і соціолог Е. Ульман-Маргалит виокремлювала повну довіру, неповну довіру, суперечливу довіру [22, с. 65].

Адвокати іноді вимагають від клієнта повної довіри, відкритості душі, як у сповідальні. Проте від клієнта вимагається, скоріше, достовірність інформації і повнота фактів щодо справи. Довіряти адвокату безмежно клієнт не зобов'язаний. Між адвокатом і клієнтом встановлюються ділові відносини, тож конфіденційність між адвокатом та клієнтом, про яку йдеться у Правилах, слід розуміти як довірчі відносини саме у межах реалізації договору про надання правничої допомоги, укладеного на виконання конкретного доручення, а не як довіру в усіх сферах життя.

Відносини довіри можуть розповсюджуватись і на фінансові питання, управління коштами та майном клієнта, на інші види діяльності адвоката стосовно клієнта, які є сумісними з діяльністю з надання правничої допомоги, але за своїм змістом не означають підтримку адвокатом політичних, економічних, соціальних чи моральних поглядів клієнта, що покладено в основу важливої гарантії адвокатської діяльності — заборони ототожнення адвоката з клієнтом.

Довірчі відносини між адвокатом і клієнтом у своїй повноті цікаво простежити у відносинах з так званими «постійними» клієнтами, тобто коли адвокат і клієнт співпрацюють багато років з різних питань. Тут довіра є і наслідком постійної взаємодії, і її причиною одночасно. Налагодження відносин з клієнтом, розвиток і збереження довіри у взаємовідносинах з ним — це майже мистецтво.

Водночас, прагнучи довіри клієнта, адвокати в окремих випадках діють занадто, іноді так стараються, що переходять межу від ділового спілкування до неформальних стосунків: спільно проводять час з клієнтами під час відпочинку, запрошують їх до себе або бувають у них вдома, переходять, що називається, «на ти».

У цьому контексті при визначенні меж довіри варто уваги й питань щодо допустимості дружніх і сексуальних відносин між адвокатом і клієнтом.

Щодо дружби, то справжня дружба є особливою удачею, рідким явищем. Дружба передбачає не лише безумовну довіру, але й визнається вчинками, вимірюється не певною кількістю проведеного разом часу, а на протязі всього життя людини. Це не стільки спільні інтереси, скільки глибокий емоційний зв'язок, який не припиняється. Зазначене відрізняє дружбу від інших видів взаємодії між людьми, схожих на дружбу, — товаришування, приятельства, приємного спілкування, знайомства. Якщо говорити про справжню дружбу, то таким відносинам не притаманна заздрість, маніпулювання, прагнення до домінування, зіткнення інтересів, але подібні проблеми рано чи пізно виникають у розповсюджених видах комунікації, які подібні

дружбі, але нею не є. Адвокат, який вступає з клієнтом в таку комунікацію, окрім етичних обов'язків за договором про надання правничої допомоги, потім стикається з етичними проблемами дружніх відносин. Якщо він здатний впоратись з цими ризиками, балансуючи між особливостями професійних і особистих стосунків, то такі відносини можна привітати, але на засіданнях дисциплінарної палати під час розгляду справ з'ясовуються не тільки бонуси, але й несподівані неприємні наслідки такої тісної комунікації.

Щодо допустимості сексуальних відносин з клієнтами, варто зазначити, що в Україні ці питання нормативно не визначені, будь-яких положень такого роду Правила адвокатської етики взагалі не містять. Тут мимоволі згадується крилата фраза «В СРСР сексу немає», яка прозвучала вперше у 1986 році під час одного з радянсько-американських телемістів епохи Гласності з відомими телеведучими В. Познером та Ф. Донахью.

Проте існує певний досвід інших країн, який вартий уваги. Так, Типові правила професійної поведінки Американської асоціації адвокатів (далі -Типові правила) з 2002 року містять положення 1.8 (j), яким встановлено, що «адвокат не повинен мати сексуальних стосунків з клієнтом, якщо між ними не існували сексуальні стосунки за згодою до моменту початку стосунків між клієнтом і адвокатом» [23]. Більшість штатів прийняли зазначене Типове правило або сформулювали на його підставі свої положення, в певних випадках, дуже детально. Деякі штати навіть пішли далі: у Правилах штату Вайомінг, окрім заборони на сексуальні стосунки між адвокатом і клієнтом, які не перебувають у шлюбі, адвокату також забороняється мати статеві стосунки з чоловіком/дружиною поточного клієнта» [24, с. 512–526].

Зі змісту Коментарів до Типових правил вбачається, що встановлення заборони ґрунтується на тому, що клієнт у певному сенсі залежить від адвоката, який веде його справу і володіє конфіденційною інформацією. Основними ризиками, пов'язани з сексуальними стосунками між адвокатом та клієнтом, вбачаються конфлікт інтересів, загроза незалежності та ризики щодо адвокатської таємниці [23].

Конфлікт інтересів через сексуальні відносини з клієнтом можливий через те, що для належного здійснення професійної діяльності необхідний певний ступінь відстороненості від клієнта, а близькі романтичні відносини створюють умови для конфліктів інтересів, коли адвокат вже не розмежовує де інтереси клієнта, а де його власні інтереси.

Щодо проблеми незалежності, то стосунки сексуального характеру відвертають адвоката від суто професійних функцій щодо клієнта, ставлять не лише клієнта, але й адвоката у відносини залежності, впливають на об'єктивність при сприйнятті інформації стосовно клієнта, здатні призвести до помилок і неефективного представництва.

Ризики у питанні адвокатської таємниці пов'язані із складнощами визначення: якщо інформацію було отримано адвокатом від клієнта під час сексуальних стосунків, чи є вона адвокатської таємницею? І чи сприймає клієнт у цей час його як адвоката або як сексуального партнера? На перший погляд, адвокатська таємниця не поширюється на секрети в контексті інтимних стосунків, проте провести межу у таких випадках надзвичайно складно.

Слід зазначити, що в США в окремих штатах Типове правило не було прийнято: адвокатам дозволено мати сексуальні стосунки зі своїми клієнтами, хоча нагадується пам'ятати про необхідність збереження професійної незалежності [24, с. 512–526]. Заслугує на увагу, що коли в штаті Техас проводилось опитування адвокатів штату стосовно їх ставлення до пропозиції, яка мала на меті встановити заборону будь-яких інтимних стосунків між адвокатом і клієнтом, 72 % опитаних адвокатів висловилися проти [25].

У Канаді у 2022 році жінку-адвоката з Торонто було притягнуто до дисциплінарної відповідальності за неналежну поведінку з клієнтом. Рішенням дисциплінарного органу Асоціації адвокатів Онтаріо було зупинено право на заняття адвокатською діяльністю строком на два місяці за те, що під час допитів підзахисний тримав її за руку, а адвокат погладила свого клієнта по стегну [26].

Суворий підхід у цьому питанні демонструють й наші європейські колеги. У Франції колишній голова Ради адвокатів Бордо опинився у центрі публічного скандалу через кримінальне обвинувачення у зґвалтуванні трьох клієнток, одна з яких покінчила життя самогубством під час розгляду справи. У 2009 році слідча палата Апеляційного суду Пуатьє винесла у цій справі виправдувальний вирок. Адвокат визнав, що мав інтимні стосунки у своєму офісі з двома клієнтками, однак ці стосунки були за згодою, клієнтки мали можливість прийняти інше рішення. Під час судового розгляду справи було також встановлено, що й до інших 13 клієнток адвокат допускав неналежну поведінку, проте клієнтки відмовили йому в сексуальному контакті. Незважаючи на те, що адвокат не був притягнутий до кримінальної відповідальності, дисциплінарним органом на нього було накладено дисциплінарне стягнення за порушення честі, гідності та порядності. Право адвоката на заняття адвокатською діяльністю було зупинено на один рік, із зазначенням, що були враховані заслуги адвоката на посаді голови Ради адвокатів Бордо і обтяжливе кримінальне провадження, яке тривало протягом п'яти років. Проте після оскарження рішення дисциплінарного органу Апеляційний суд Бордо застосував до адвоката більш суворий вид дисциплінарного стягнення, збільшивши строк зупинення його права здійснювати адвокатську діяльність до двох років. Як зазна-

чив один з адвокатів, який був представником скаржників, «професійні співбесіди та офіс не можуть бути приводом чи місцем для сексуальних стосунків» [27].

В Україні не лише Правила адвокатської етики, але й дисциплінарна практика, узагальнення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури не містять зазначеної категорії дисциплінарних справ, що ставить під сумнів необхідність удосконалення Правил за цим напрямом. Проте недоліки відсутності нормативного регулювання питання про допустимість сексуальних відносин між адвокатом та клієнтом у Правилах адвокатської етики є очевидними: клієнтам, яким завдано шкоду у результаті таких стосунків з адвокатом, невідомо, чи вони можуть повідомити про це і кого саме. Загальних етичних положень, які містяться Правилах, в певних випадках може бути недостатньо. Закріплення у Правилах адвокатської етики регуляторних норм про допустимість або заборону сексуальних відносин адвоката з клієнтом здатне забезпечити принцип правової визначеності і для адвокатів, і для клієнтів.

На мій погляд, адвокат має пам'ятати, у зв'язку з чим він взаємодіє з клієнтом, нагадувати собі, що клієнт звернувся до нього за правничою допомогою, що вимагає дотримання норм професійної етики. Це не виключає розвитку дружніх або інтимних стосунків, але вимагає не перетворювати відносини з захисту прав людини в романтичні пригоди або особисті задоволення. Збереження дистанції є не менш важливою умовою гармонійних відносин між людьми, ніж встановлення близькості. Ці межі, кордони у відносинах є проявом поваги до особистого простору іншої людини, пошуком необхідної рівноваги, яка виключає балаганні прояви у тому, що визначено Законом та Правилами адвокатської етики як відносини за договором про надання правничої допомоги.

Конфіденційність спілкування адвоката з клієнтом є однією із ключових особливостей професії адвоката. Цей принцип, який передбачений міжнародним законодавством і законодавством України, визначає професійні обов'язки адвоката, систему правових механізмів і юридичних гарантій. Проте в основі ідеї конфіденційності — феномен довіри, таємниці якого продовжують залишатися в фокусі уваги сучасної науки.

Список використаної літератури

1. Северин К. М. Принципи адвокатської діяльності : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.10 / Северин Костянтин Миколайович; М-во освіти і науки України, Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2015. 237 с.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

3. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2658-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
4. Правила адвокатської етики: рішення Звітно-виборного з'їзду адвокатів України від 09.06.2017 р. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2019-03-15-pravila-2019_5cb72d3191e0e.pdf
5. Протокол засідання дисциплінарної палати Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Одеської області № 79 від 07.03.2023 р. Дисциплінарна справа № 696/22. *Матеріали архіву Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Одеської області.*
6. Мисливий В. А., Басараба Н. С. Адвокатська таємниця: теорія та практика. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2014. Вип. 24, Т. 4. С. 156–157.
7. Етимологічний словник української мови : в 7 т. / [ред. кол. О. С. Мельничук, В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова та ін.]. К. : *Наукова думка*, 1982–2012. Т. 1–6.
8. Публілій Сір. Сентенції. *Львів, «Апріорі»*, 2024. 96 с.
9. Fukuyama F. (1995) Trust. The Social Virtues and the Creation of Prosperity. *New York: The Free Press*. 457 p.
10. Sztompka P. Trust: A Sociological Theory. *Cambridge. UK: Cambridge University Press*, 2008. 228 p.
11. Вірна Ж. П. Довіра до організації: психологічні індикатори стресостійкості і задоволеності працею фахівців: монографія / за ред. С. Д. Максименка, С. Б. Кузікової, В. Л. Зливкова. К. З. Київ–Суми, 2019. 542 с.
12. Кожем'якіна О. М. *Генеалогія феномена довіри: історико-філософський екскурс. Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. 2017. № 8. С. 19–26.
13. Yamagishi, T. (1998). The structure of trust. *University of Tokyo Press, Tokyo*.
14. Adam, Smith (1991). The Wealth of Nations. *Everyman's Library*. 181 p.
15. Рішення № XII-017/2019 у справі за скаргою адвоката на рішення дисциплінарної палати кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури Волинської області № 099/19 від 27.09.2019 року про притягнення до дисциплінарної відповідальності та застосування дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю строком на шість місяців. *Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури*. URL: <https://vkdk.org/rishennya-hii-0172019-u-spravi-zaskargoyu-advokata-na-rishennya-distiplinarnoji-palati-kvalifikatsijno-distiplinarnoji-komisiji-advokaturi-volinskoji-oblasti-09919-vid-27-09-2019-roku-pro-pri/>
16. Рішення Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури № VI-005/2017 від 22.06.2017 р. Узагальнення практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури 2016–2020 років. URL: https://vkdk.org/wp-content/uploads/2020/12/Uzagalnennya_2020.pdf.
17. Бірюкова А. М. Довіра як етична основа відносин адвоката з клієнтом (міжнародний та вітчизняний вимір). *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 149–154.
18. Stephen M. R. Covey (2008). The Speed of Trust: The One Thing that Changes Everything. *New York: The Free Press*. 384 p.

19. Станішевська Б. Нейроанатомічні основи емоційних реакцій. *European Humanities Studies: State and Society*. Issue 4, 2024. pp. 36–56. URL: [C:/Users/ASUS/Downloads/493-Article %20Text-727-1-10-20250610.pdf](https://C:/Users/ASUS/Downloads/493-Article%20Text-727-1-10-20250610.pdf)
20. Thorndike E. L. (1920). A constant error in psychological ratings. *Journal of Applied Psychology*. 4(1). P. 25–29. DOI: <https://doi.org/10.1037/h0071663>
21. Ullmann-Margalit, E. (2002). Trust, Distrust, and In Between. In: R. Hardin, ed., *Distrust*, New York, Russell Sage, pp.60–82.
22. Бронз Й. Про часи минулі і нинішні і про адвокатську етику. *Судно-плавство*. 01 лютого 2021 р. URL: <https://sudohodstvo.org/o-vremenah-minuvshih-i-nyneshnih-i-ob-advokatskoj-etike/> (дата звернення 25.10.2025).
23. American Bar Association's Model Rules of Professional Conduct. URL: https://www.americanbar.org/groups/professional_responsibility/publications/model_rules_of_professional_conduct/
24. Thompson Stilley H. (2020). Attorney-Client sexual relationships: a call for all states to adopt model rule 1.8(j). *Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers*. Vol. 32. p.499–527.
25. Texas Lawyers Reject Ban on Sex with Clients. *ABA Journal*. February 22, 2011. URL: https://www.abajournal.com/news/article/texas_lawyers_reject_ban_on_sex_with_clients
26. Une avocate a eu des contacts intimes avec son client, un terroriste. *Radio-Canada*. Publié le 13 avril 2022. URL: [https://ici.radio-canada.ca/nouvelle/1876143/avocate-contacts-intimes-suspension?tz=GMT %2B2](https://ici.radio-canada.ca/nouvelle/1876143/avocate-contacts-intimes-suspension?tz=GMT%2B2)
27. Bordeaux : l'avocat était beaucoup trop entreprenant. *Sud Ouest*. 16 février 2012. URL: <https://www.sudouest.fr/justice/bordeaux-l-avocat-etait-beaucoup-trop-entreprenant-9271224.php>

Завальнюк І. В.

суддя Одеського окружного адміністративного суду,
доктор юридичних наук, професор кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародного гуманітарного університету

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПОРУШЕННЯ АДВОКАТАМИ ПРАВИЛ АДВОКАТСЬКОЇ ЕТИКИ ПІД ЧАС ПРЕДСТАВНИЦТВА ІНТЕРЕСІВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДІ

Прийнявши Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2,4,7 та 11 до Конвенції» від 17.07.1997 № 475/97-ВР [1], Україна з 11.09.1997 повністю визнала на своїй території дію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, яка запровадила судовий механізм захисту визнаних міжнародним правом загальних стандартів політичних, економічних, соціальних і культурних прав та свобод людини в країнах-членах Ради Європи.